

3 · 4

31 / 1983

***Slovenský
národopis***

Na obálke: 1. strana: Matka s dieťaťom. Lučivná, o. Poprad. Foto J. Nový, 1959,
Archív NÚ SAV

4. strana: Rodina. Detail z tabulovej maľby Majstra Pavla z Levoče. Levoča, okolo r. 1520. Tento, ako aj ostatné historicky staršie obrazové doklady, sú z pripravovanej práce PhDr. Sone Kovačevičovej, CSc. o ikonografických materiáloch dokladajúcich život ľudu na Slovensku od VIII. do XVIII. storočia.

Obrazový dokumentárny materiál v čísle poukazuje na historické korene a vývin tradícií rodinného života a spolunažívania, ktorého jednotlivé elementy a zložky pretrvávajú dodnes.

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ÚLOHA RODINY V ETNOKULTÚRNYCH PROCESOCH V PODMIENKACH SOCIALIZMU

- Úvod (Božena Filová) 344
- Filová, B. (ČSSR): Súčasná rodina ako miesto pôsobenia tradícií spôsobu života 350
- Drobiževová, L. M. (ZSSR): Etnosociologické štúdium rodiny v ZSSR a možnosti porovnávacích výskumov 361
- Todorov, D. (BLR): Obsah, štruktúra a intenzita kultúrneho využitia súčasnej bulharskej rodiny 367
- Biernacka, M. (PLR): Rodinné vzťahy a väzby v dedinskej spoločnosti — tradície a premeny 377
- Morvayová, J. (MLR): Premeny rodinných sviatkov v období socializmu 386
- Griepentrogová, G. (NDR): K niektorým zmenám v partnerských vzťahoch v manželstvách a rodinách pracovne aktívneho obyvateľstva magdeburskej oblasti medzi rokmi 1900 až 1960 399
- Radovanovičová, M. (SFRJ): Podstatné znaky súčasných procesov premien v dedinskej rodine v Srbsku (Etnologický aspekt) 407
- Ždanková, T. A. (ZSSR): Štúdium zmien v tradičnej štruktúre rodiny u národov Strednej Ázie v podmienkach socializmu 414
- Makavejevová, L. (BLR): Etnosociálne aspekty rozvoja súčasných manželských a rodinných vzťahov 427
- Kašubová, M. S. (ZSSR): Tradície a inovácie vo vnútorodinných vzťahoch u národov Juhoslávie 435
- Szyferová, A. (PLR): Procesy premien kultúrnej tradície v miešaných manželstvách na území severného Poľska 445
- Antonić, D. (SFRJ): Autorita starešinu v tradičnej a súčasnej rodine 454
- Divacová, Z. (SFRJ): Súčasná transformácia úloh členov rodiny v obradoch 459
- Provazník, D. (ČSSR): Teoreticko-metodologické problémy výskumu rodiny (Sociologické hľadisko) 466
- Malá, E. (ČSSR): Vplyv kultúrnej orientácie rodiny na kultúrny vývoj detí (Sociologická analýza diferencovaných typov rodín) 479
- Robek, A. (ČSSR): Integrační a desintegrační tendence malé etnické skupiny 487
- Heroldová, I. (ČSSR): Predávaní etnokultúrnych informácií v etnicky homogenných a etnicky heterogenných rodinách 494
- Pranda, A. (ČSSR): Základné činitele procesu prenášania etnokultúrnych tradícií 501
- Kandert, J. (ČSSR): Štruktúra rodiny a tradície 517
- Salner, P. (ČSSR): K postaveniu osôb v dôchodkovom veku v súčasnej vidieckej rodine 524
- Ratica, D. (ČSSR): Rodinná výchova ako forma intergeneračného prenosu etnokultúrnych tradícií 534
- Čukan, J. (ČSSR): K problematike rodinného života baníckej dediny v kapitalizme a v socializme 541
- Štibrányiová, T. (ČSSR): Neúplné rodiny ako problém etnografického štúdia 552
- Rychlíková, M. (ČSSR): K niektorým problémom postavenia ženy v dôchodkovom veku v dedinskej ro-

dine	557	C. Zálešák: Folklórne hnutie na Slovensku (Milan Leščák)	648
Sigmundová, M. (ČSSR): K otázke tradície jedného dieťaťa v rodine	561	Umění a řemesla (Viera Feglová)	649
Stoličná, R. (ČSSR): Vplyv rodiny na udržiavanie tradičných prvkov v stravovaní	569	Kniha o Faustovi (Zora Vanovičová)	650
Profantová, Z. (ČSSR): Antitéza — funkčný prostriedok vyjadrenia patriarchálno-rodinných vzťahov v slovenských prísloviach	575	P. Horák: Struktura a dějiny. Ke kritice filosofického strukturalismu ve Francii (Rasta Stoličná)	651
Kočiš, F. (ČSSR): Kultúra jazykového prejavu v rodine	582	Sozialkultur der Familie (Peter Salner)	652
Gašparíková, V. (ČSSR): Rodina a rozprávačská tradícia	588	Nestelberg (Ema Drábiková)	654
Kiliánová, G. (ČSSR): Význam medzigeneračných vzťahov pre transmisiu ľudovej prózy na Kysuciach	593	Staryj Peterburg (Adam Pranda)	656
Krekovičová, E. (ČSSR): Miesto rodiny v mechanizme fungovania a transmisie piesní v dedinskom prostredí	601	The Future of pastoral Peoples (Peter Podolák)	658
		Geschichte der deutschen Volksdichtung (Mária Kosová)	660
		Truhen und Kästchen (Eva Večerková)	661
		OBSAH 31. ROČNÍKA	663
		СОДЕРЖАНИЕ	
ROZHLADY		РОЛЬ СЕМЬИ В ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССАХ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛИЗМА	
Pozdrav Michalovi Markušovi k sedemdesiatke (Adam Pranda)	607	Введение (Божена Филова) :	344
Vývoj záujmu o etnografický výskum rodiny a jeho súčasné tendencie v západnej etnografii (Viera Urbančová)	611	Филова, Божена (ЧССР): Современная семья как место воздействия традиций образа жизни	350
K otázke etnokultúrneho charakteru súčasnej rodiny v západnej Afrike (Juraj Vámoš)	617	Дробижева, Л. М. (СССР): Этносоциологическое изучение семьи в СССР и возможности сравнительных исследований	361
Medzinárodná konferencia MKKKB v Szentendre (Ján Botík)	619	Тодоров, Д. (Булгария): Содержание, структура и интенсивность культурного потребления в современной болгарской семье	367
Pracovný seminár o etnických procesoch (Magdaléna Paríková)	625	Биернацка, М. (Польша): Семейные отношения в деревенском обществе — традиция и перемены	377
Činnosť Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV v roku 1982 (Peter Salner)	628	Морван, Й. (Венгрия): Перемены семейных праздников в период социализма	386
RECENZIE A REFERÁTY		Грипентрог, Г. (ДДР): К некоторым изменениям в партнерских отношениях в браке и семье активного трудового населения деревень Магдебургской области в период 1900—1960 гг.	399
Socializace vesnice a proměny lidové kultury (Adam Pranda)	632	Радованович, М. (Югославия): Существенные знаки современных процессов изменений в деревенской семье в Сербии	407
R. Jeřábek a kol.: Proměny jihomoravské vesnice (Ján Podolák)	634	Жданко, Т. А. (СССР): Изучение изменений традиционной структуры семьи у народов Средней Азии в условиях социализма	414
Stratigraphische Probleme der Volksmusik in den Karpaten und auf dem Balkan (Soňa Burlasová)	637	Макаеева, Л. (Булгария): Этносоциальные аспекты развития современных супружеско-семейных отношений	427
Opera ethnologica 8. ČSAV — Etnografický atlas I. (Peter Slavkovský)	639		
J. Podolák: Tradičné ovčiarstvo na Slovensku (Viera Urbančová)	640		
V. Nosálová: Slovenský ľudový odev (Viera Urbančová)	642		
J. Paličková-Pátková: Ludové kožušnictvo na Slovensku (Viera Urbančová)	644		
M. Komorovská: Slovenské črπάky (Jarmila Paličková - Pátková)	647		

Кашуба, М. С. (СССР): Традиции и инновации во внутрисемейных отношениях у народов Югославии	435
Шифер, А. (Польша): Перемены культурной традиции в смешанных браках в северных областях Польши	445
Антониц, Д. (Югославия): Авторитет старейшины в традиционной и современной семье	454
Дивац, З. (Югославия): Современные трансформации ролей членов семьи в обрядах	459
Провазник, Д. (ЧССР): Теоретико-методологические проблемы семьи в ЧССР	466
Мала, Э. (ЧССР): Влияние культурной ориентации семьи на культурное развитие детей	479
Робек, А. (ЧССР): Тенденции интеграции и десинтеграции небольшой этнической группы	487
Херолдова, И. (ЧССР): Передача этнокультурной информации в этнически однородных и этнически неоднородных семьях	494
Пранда, А. (ЧССР): Основные факторы процесса передачи этнокультурных традиций	501
Кандерт, И. (ЧССР): Структура семьи и традиция	517
Салнер, П. (ЧССР): К положению лиц пенсионного возраста в современной словацкой деревенской семье	524
Ратица, Д. (ЧССР): Семейное воспитание как форма межпоколенной передачи этнокультурной информации	534
Чукан, Я. (ЧССР): К проблематике семейной жизни шахтерской деревни при капитализме и при социализме	541
Штибрани, Т. (ЧССР): Неполные семьи как проблема этнографического изучения	552
Рихликова, М. (ЧССР): Положение женщины пенсионного возраста в семье в начале 80-х годов 20-го века	557
Сигмундова, М. (ЧССР): К вопросу традиции системы одного ребенка в семье	561
Столична, Р. (ЧССР): Влияние семьи на сохранение традиционных элементов в питании	569
Профантова, З. (ЧССР): Антитеза — функциональное средство выражения патриархально-семейных отношений в словацких пословицах	575
Кочиш, Ф. (ЧССР): Культура языкового проявления в семье	582
Гашпарикова, В. (ЧССР): Семья и рассказчицкая традиция	588

Киллианова, Г. (ЧССР): Значение межпоколенных отношений для трансмиссии народной прозы на Кисуцах	593
Крековичова, Э. (ЧССР): Место семьи в механизме функционирования и трансмиссии песни в деревенской среде	601

ОБЗОРЫ

Юбилей Д-ра Михала Маркуша, канд. наук (Адам Пранда)	607
Развитие интереса к этнографическому исследованию семьи и его современные тенденции в западной этнографии (Вера Урбанцова)	611
К вопросу этнокультурного характера современной семьи западной Африки (Юрай Валоши)	617
Международная конференция МКККБ в Сентендре (Ян Ботик)	619
Рабочий семинар о этнических процессах (Магдалена Парикова)	625
Деятельность Словацкого этнографического общества САН в 1982 г. (Петер Салнер)	628

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

СОДЕРЖАНИЕ ЖУРНАЛА ЗА 31-й ГОД ИЗДАНИЯ

INHALT

DIE AUFGABE DER FAMILIE IN DEN ETHNOKULTURELLEN PROZESSEN IN DEN BEDINGUNGEN IN SOZIALISMUS	
Einleitung (B. Filová)	344
Filová, Božena (ČSSR): Die gegenwärtige Familie als Wirkungsort der Traditionen der Lebensweise	350
Drobiževa, L. M. (UdSSR): Ethno-soziologisches Studium der Familie in der UdSSR und die Möglichkeiten der komparativen Forschungen	361
Todorov, D. (Bulgarien): Inhalt, Struktur und Intensität des Kulturverbrauches in der heutigen bulgarischen Familie	367
Biernacka, M. (Polen): Familienbeziehungen in der Dorfgemeinschaft	377
Morvay, J. (Ungarn): Die Wandlungen der Familienfeiertage in der Epoche des Sozialismus	386
Griepentrog, G. (DDR): Zu einigen Veränderungen der Partnerbeziehungen	

gen in den Ehen und Familien der werkstätigen Dorfbevölkerung der Magdeburger Börde zwischen 1900 und 1960	399	sion ethnokultureller Informationen zwischen den Generationen	534
Radovanović, M. (Yugoslawien): Wesentliche Merkmale der gegen- wärtigen Veränderungsprozesse in der dörflichen Familie in Serbien	407	Čukan, J. (ČSSR): Zur Problematik des Familienlebens in den Bergen- arbeiterdörfern im Kapitalismus und im Sozialismus	541
Ždanko, T. A. (UdSSR): Studium der Veränderungen in der traditionellen Familienstruktur der Völker in der Mittleren Asien in der sozialistischen Bedingungen	414	Štibrányiová, T. (ČSSR): Die un- vollständigen Familien als Problem des ethnographischen Studiums	552
Makaveeva, L. (Bulgarien): Ethno- soziale Aspekte in der Entwicklung der heutigen Ehe- und Familienbe- ziehungen	427	Rychlíková, M. (ČSSR): Die Stel- lung der Frau im Rentenalter in der Familie zu Beginn der achziger Jahre des 20. Jahrhunderts	557
Kašuba, M. S. (UdSSR): Traditionen und Innovationen in den Interfami- lienbeziehungen der Völker Yugosla- wiens	435	Sigmundová, M. (ČSSR): Zur Fra- ge des Einkindsystems in der Fami- lie	561
Szyfer, A. (Polen): Die Veränderun- gen in der Volkskultur und das Wir- ken der Tradition in den Mischehen in den nördlichen Gebieten Polens	445	Stoličná, R. (ČSSR): Die Einfluss der Familie auf die Beibehaltung traditioneller Elemente in der Bekös- tigung	569
Antonić, D. (Yugoslawien): Die Autorität des Stammesältesten in der traditionellen und in der heutigen Familie	454	Profantová, Z. (ČSSR): Die Anti- these — ein funktionelles Mittel patri- archale Familienbeziehungen in den slowakischen Sprichwörtern aus- zudrücken	575
Divac, Z. (Yugoslawien): Die derzei- tigen Veränderungen in den Rollen der Familienglieder bei den Zeremonien in der Familie	459	Kočiš, F. (ČSSR): Die Kultur der sprachlichen Äusserungen in der Fami- lie	582
Provazník, D. (ČSSR): Theore- tisch-methodologische Probleme bei der Erforschung der Familie in der ČSSR	466	Gašparíková, V. (ČSSR): Die Fami- lie und die Erzähltradition	588
Malá, E. (ČSSR): Der Einfluss der kul- turellen Orientierung der Familie auf die Kulturentwicklung der Kin- der	479	Kiliánová, G. (ČSSR): Die Bedeu- tung der Beziehungen zwischen den Generationen für die Transmission der volkstümlichen Prosa im Kysuce- Gebiet	593
Robek, A. (ČSSR): Integrations- und Desintegrationstendenzen einer klei- ner ethnischen Gruppe	487	Krekovičová, E. (ČSSR): Die Stel- lung der Familie im Mechanismus der Funktion und Transmission der Volkslieder in der dörflichen Um- welt	601
Heroldová, I. (ČSSR): Die Übergabe ethnokultureller Informationen in ethnisch homogenen und ethnisch he- terogenen Familien	494	RUNDSCHAU	
Pranda, A. (ČSSR): Grundlegende Faktoren des Prozesses der Trans- mission ethnokulturellen Traditio- nen	501	Gruss für PhDr. Michal Markuš, CSc. zum 70. Geburtstag (Adam Pranda)	607
Kandert, J. (ČSSR): Die Struktur der Familie und die Tradition	517	Entwicklung des Interesses für die eth- nographische Forschung der Familie und ihre gegenwärtige Tendenzen in der westlichen Ethnographie (Viera Urbanová)	611
Salner, P. (ČSSR): Die Position der Personen im Rentenalter in der heuti- gen slowakischen ländlichen Fami- lie	524	Zur Frage des ethnokulturellen Cha- racters der gegenwärtigen Familie in Westafrika (Juraaj Vámoš)	617
Ratica, D. (ČSSR): Die Erziehung in der Familie als Form der Transmis-		Internationale Konferenz IKKKB in Szentendre (Ján Botík)	619
		Arbeitsseminar über die ethnischen Prozesse (Magdaléna Paríková)	625
		Tätigkeit der Slowakischen ethnogra- phischen Gesellschaft bei der Slowa-	

kischen Akademie der Wissenschaften im Jahre 1982 (Peter Salner) . 628

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ROLE OF THE FAMILY IN ETHNO-CULTURAL PROCESSES UNDER THE CONDITIONS OF SOCIALISM

Introduction (Božena Filová)	344
Filová, Božena (Czechoslovakia): The present day family as the place of activity of the traditions charac- terizing the way of life	350
Drobiževa, L. M. (USSR): The eth- nosociological study of the family in the USSR and the possibilities of comparative researches	361
Todorov, D. (Bulgaria): The content, structure and intensity of the present Bulgarian family	367
Biernacka, M. (Poland): The family relationships in the rural communi- ty — traditions and transformations	377
Morvay, J. (Hungary): The transfor- mations of family holidays in the pe- riod of socialism	386
Griepentrog, G. (GDR): On some changes affecting the relationships of partners in marriages and families of the population of Magdeburg region actively involved in the working pro- cess of a small ethnical group	399
Radovanović, M. (Yugoslavia): The fundamental features of the re- cent transformation processes in the village family in Serbia	407
Ždanko, T. A. (USSR): The investi- gation of changes in the traditional family structure in the Middle Asia nations under socialism	414
Makaveeva, L. (Bulgaria): The eth- nosocial aspects in the development of the present day matrimonial and family relationships	427
Kašuba, M. S. (USSR): Traditions and innovations in the intrafamily re- lationships of Yugoslavia nations	435
Szyfer, A. (Poland): The transforma- tions of folk culture and acting of traditions in the mixed families of the northern regions of Poland	445
Antonić, D. (Yugoslavia): The authority of the senior in the tradi- tional and present day family	454
Divac, Z.: (Yugoslavia): The present- day transformations concerning the	

tasks of the family members in ce- remonies	459
Provazník, D. (Czechoslovakia): Theoretical and methodological prob- lems of the family research	466
Malá, E. (Czechoslovakia): The in- fluence of cultural orientation of the family on cultural development of the children	479
Robek, A. (Czechoslovakia): The in- tegration and disintegration tenden- cies of a small ethnical group	487
Heroldová, I. (Czechoslovakia): The transmission of ethnocultural infor- mation in ethnically homogenous and heterogenous families	494
Pranda, A. (Czechoslovakia): The ba- sic factors representing the process of transmitting the ethnocultural tra- ditions	501
Kandert, J. (Czechoslovakia): The structure of family and the tradition	517
Salner, P. (Czechoslovakia): On the status of persons at the retirement age in the present day village family	524
Ratica, D. (Czechoslovakia): The fa- mily upbringing as a form of inter- generation transmission of the eth- nocultural traditions	534
Čukan, J. (Czechoslovakia): On the problems related to the family life of miner's village in capitalism and so- cialism	541
Štibrányiová, T. (Czechoslovakia): Incomplete families as a problem of ethnographical study	552
Rychlíková, M. (Czechoslovakia): On some problems concerning the po- sition of women of retirement age in the village family	557
Sigmundová, M. (Czechoslovakia): To the question dealing with the tra- dition of a single child in family	561
Stoličná, R. (Czechoslovakia): The family influence on preserving the traditional elements in food	569
Profantová, Z. (Czechoslovakia): Antithesis — a functional means of expressing the patriarchal—family relationships in Slovak proverbs	575
Kočiš, F. (Czechoslovakia): The cul- ture of speech utterance in the fa- mily	582
Gašparíková, V. (Czechoslovakia): The family and the tradition of sto- ry-teller	588
Kiliánová, G. (Czechoslovakia): The significance of the intergeneration re- lations for the transmission of folk prose in Kysuce region	593

Krekovičová, E. (Czechoslovakia):
The position of family in the mechanism of functioning and transmission of songs in the village environment .

601

COMMENTARY

The jubilee of Ph. D. Michal Markuš (Adam Pranda)
The development of interest in ethnographical family research and its presents day trends in western ethnography (Viera Urbancová) . . .

607

611

Ethnocultural character of the present day family in West Africa (Juraj Vámoš)
International conference IKKKB in Szentendre (Ján Botík)
Working seminar on ethnic processes (Magdaléna Paríková)
Activity of the Slovak Ethnographic Society at the Slovak Academy of Sciences in 1982 (Peter Salner)

617

619

625

628

BOOKREVIEWS AND REPORTS

CONTENTS OF THE 31TH VOLUME

MIESTO RODINY V MECHANIZME FUNGOVANIA A TRANSMISIE PIESNÍ V DEDINSKOM PROSTREDÍ

EVA KREKOVIČOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

1. V príspevku sa pokúsime v istom zmysle poopraviť, resp. spresniť vo folkloristike bežne proklamovanú tézu o odovzdávaní piesní či rozprávok preberaním z otca na syna, z generácie na generáciu. Isteže, medzigeneračná transmisia kultúrnych prejavov je v sledovanom prostredí nevyhnutná. Bez nej si ťažko môžeme vysvetliť kontinuitu kultúry dediny, ktorá je základnou vlastnosťou tradície. Aká je však úloha rodiny v tomto procese a akú úlohu v ňom zohrávajú iné ako intergeneračné väzby nositeľov? Domnievame sa, že rodina bola bez toho, aby sa sledované procesy podrobili hlbšiemu výskumu, akosi automaticky považovaná za kľúčový článok v transmisii a fungovaní folklóru, prisudzovalo sa jej všeobecne prioritné postavenie. Chceli by sme tu preto poukázať na moment, že situácia bola zložitejšia. Nemáme v úmysle popierať dôležitosť rodiny v skúmaných procesoch. Pokúsime sa iba demonštrovať, že výmena informácií prebiehala súčasne na viacerých úrovniach. Zároveň upozorňujeme, že pôjde o úvahy vychádzajúce zo špecifického článku celého zložitého komplexu, akým je kultúra dediny, teda iba z piesňového repertoáru. Východiskom budú terénne výskumy spevnosti v štyroch lokalitách (Liptovská Teplička, Východná, Sebechleby, Rieč-

nica) z rokov 1970—1980, pričom v dvoch z nich (Sebechleboch a Východnej) bol urobený hĺbkový sociometrický výskum za pomoci dotazníka.

2. Otázku miesta rodiny vo fungovaní piesní sa ukázalo metodologicky výhodné sledovať z dvoch zásadných aspektov, bola to: 1. *úroveň subjektívna* a 2. *otázka objektívneho začlenenia jednotlivca v širšom spoločenstve*. Ide o dva navzájom prepojené mechanizmy fungovania piesní v lokálnom kontexte.

2.1. Osobitné postavenie v procese transmisie a fungovania repertoáru zohrávajú v lokálnom, a niekedy i širšom spoločenstve nadpriemerní a vynikajúci nositelia. Keďže ide často o geneticky podmienené danosti, v širších časových dimenziách dochádza nezriedka k vytváraniu celých *speváckych* (ale i tanečných, hudobníckych či rozprávačských) *rodín*. Výskumy potvrdili, že v prípade mimoriadnych speváckych osobností s rozsiahlym repertoárom zohrával okruh rodinných príslušníkov (najčastejšie najbližších príbuzných) kľúčovú úlohu pri transmisii piesní. Odovzdávanie z otca na syna tu nie je nadnesenou frárou, ale existujúcou realitou (napr. v prípade Miždovcov a Pitoňákovcov z Liptovskej Tepličky, Majerčíkovcov a Kratkovcov z Východnej, či Ondrejčovcov z Čičmian). U členov takýchto rodín

— aj keď nie všetci musia byť spevákymi osobnosťami — pozorujeme kvalitatívne odlišný, výrazne kladný vzťah ku spevu, často zvýšenú estetickú vnímavosť, hrdosť na výnimočnosť speváka z okruhu vlastnej rodiny, ako aj osobitný repertoár viazaný na spevácku osobnosť a jej rodinných príslušníkov. Okrem toho nebýva zriedkavosťou, že dobrí speváci sú zároveň aj dobrými tanečníkmi (Majerčíkovci z Východnej), či rozprávačmi (M. Mezovská z Liptovskej Tepličky).

2.2. V súvisi s tým je iba prirodzené, že rodina vystúpila pri výberovom výskume vynikajúcich nositeľov ako dôležitý prameň získavania repertoáru. Sociometricky sledované otázky spevnosti v súčasnom dedinskom prostredí si však nevyhnutne vyžadujú širšiu vzorku respondentov, rozšírenie okruhu informátorov o menej výrazných nositeľov. V takýchto súvislostiach už miesto rodiny v procesoch transmisie a fungovania repertoáru nevystúpilo natoľko jednoznačne. Zároveň — keďže základnú časť repertoáru získava človek v období mladosti, výsledky výskumu umožnili sledovať určité tendencie zmien v časovom zábere približne 50—60 rokov dozadu, vymedzenom obdobím mladosti informátorov. Výskumy potvrdili úzky súvis medzi učením sa piesní a formovaním speváckych zoskupení. Naproti tomu sa nezistila priama závislosť vytvárania speváckych zoskupení a učenia sa piesní od frekvencie medziosobných kontaktov v každodennom živote dedinskej society. Vymedzený časový záber umožnil v sledovaných mechanizmoch vyčleniť dve základné vývinové fázy, ktoré sa premietli v generačnom rozvrstvení nositeľov.

2.2.1. V staršom zistenom štádiu, ktoré vo výskumnom materiáli reprezentovala predovšetkým najstaršia generácia, zohrávali dominantnú úlohu pri fungovaní piesní v rámci lokality nie medzigeneračné, ale h o r i z o n t á l n e ú r o v n e

členenia society. Ako najdôležitejšie z hľadiska znalosti piesní, spôsobu ich interpretácie i vytvárania speváckych zoskupení so spoločným repertoárom vystúpili v r s t o v n í c k e v z ť a h y, označované ako priateľské.¹ V Riečnici a Liptovskej Tepličke boli jednoznačné ešte v strednej generácii, vo Východnej a v Sebechleboch najmä v najstaršej vekovej vrstve. V Riečnici (kopanicové sídla, vysoký stupeň variatívnosti repertoáru) zohrával pri formovaní vrstovnických skupín úlohu tiež moment priestorovej blízkosti bydliska (skupiny sa vytvárali podľa „dvorov“). V súvisi s tým repertoáre jednotlivých generačných vrstiev vykazujú všeobecne určité špecifické črty.

2.2.2. Pritom sa ukazuje, že k l ť ú č o v é p o s t a v e n i e pri formovaní základného piesňového repertoáru jednotlivca mala inštitúcia p r i a d o k. Priadky vytvárali ideálne podmienky pre transmisiu repertoáru (pravidelnosť stretávania, rovnaké zloženie účastníkov, veková blízkosť, dostatok času ku spevu, ktorý tu mal spolu s rozprávaním svojej logickej opodstatnenie — aby im prešiel čas, aby sa spolu dobre cítili). Ich absencia prináša v období posledných 30—40 rokov (Východná, Sebechleby) presunutie ťažiska učenia sa piesní a spevnej aktivity do iných primárnych skupín.

2.2.3. Pritom výskumy i štúdium literatúry² potvrdili, že prvoradá postavenie priadok a vrstovnických skupín slobodnej mládeže bolo v staršom sledovanom štádiu na Slovensku, ako aj v iných oblastiach (napr. v Nemecku, na Ukrajine, v Maďarsku, v Bulharsku) všeobecné. Naproti tomu v súčasnom období situácia nie je jednoznačná. Porovnanie Východnej a Sebechlebov ukázalo, že v rámci týchto lokalít sú v poslednom období dôležité z hľadiska transmisie piesní a formovania speváckych zoskupení odlišné sociálne väzby v rámci lokality. Vo Východnej zisťujeme pri transmisii repertoáru v mladších gene-

račných vrstvách a v súvisе so spevom v spoločnosti aj v staršej generácii uprednostňovanie vzťahov na základe spolupráce, kde už medzigeneračné kontakty môžu a nemusia byť realizované. V tejto obci je spev dodnes aktívne funkčný pri práci. U najstarších informátorov to boli predovšetkým práce v lesnej škôlke, v strednej generácii tiež práce v JRD (hrabanie, preberanie zemiakov, práce dojičiek a krmičiek v maštaliach a pod.). V JRD a v lesnej škôlke sa často vytvárajú tiež špecifické príležitosti ku spevu spojené s rôznymi oslavami (narodeniny, meniny, tzv. *dorobník*).³ Rodina a najmä širší príbuzenský okruh tu vystúpil do popredia až v druhom pláne v strednej generácii. Boli to rôzne rodinné oslavy ako svadba, krstiny a pod., ktorých sa aktívne zúčastňuje predovšetkým stredná generácia.

2.2.4. Naproti tomu v Sebechleboch vzťahy na základe spolupráce neboli z hľadiska spevu dôležité. So spevom pri práci sme sa tu stretli iba výnimočne. Smerom do súčasnosti sa v tejto obci transmisia piesní a spevná aktivita presúva do sféry rodiny. Možno predpokladať, že preferencia rodiny v tomto prostredí ako novšia fáza súvisí na jednej strane s ústupom lokálne kolektívnej zložky kultúry a s jej zvýšenou individualizáciou (mladší respondenti pri transmisii piesní uvádzali prevažne najbližších príbuzných, rodičov a starých rodičov). Na druhej strane upozorňuje na kľúčové postavenie rodiny v dnešnom spoločenskom živote society, v novom fungujúcom systéme sviatkov a na súvis so zvýšenou potrebou sviatkovania ako špecifikom posledného obdobia. Ak si bližšie všimneme charakter týchto sviatkov a osláv, vidíme, že sú veľmi často (s výnimkou osláv v zamestnaní, ktoré však nie sú natoľko dôležité a nezastupiteľné) viazané predovšetkým na účastníkov z okruhu rodiny. To sa týka práve tých sviatkov a osláv, ktoré sú re-

latívne záväzné a v kolektívnom vedomí normatívne zakotvené (hody, 1. prijímanie, birmovka, ukončenie stavby domu, okrúhle výročia narodenín, svadby, krstiny a pod.). Rodina a širší príbuzenský okruh teda vystupuje v Sebechleboch ako v súčasnom období spoločensky a spevácky aktívna zložka kolektívu lokality. Ide však o evidentne novšie štádium, dotýkajúce sa predovšetkým najmladšej a strednej generácie vrstvy.

Záver.

3. Zistené skutočnosti postavili do iného svetla predovšetkým problém medzigeneračnej výmeny informácií o repertoári piesní v lokálnom spoločenstve. Okrem toho naznačili otázku, ako sa bude realizovať tento z hľadiska tradície taký dôležitý aspekt existencie folklóru v ďalších štádiách vývinu. Súčasný stav v oboch hĺbkovo sledovaných lokalitách nedáva zatiaľ na túto otázku jednoznačnú odpoveď.

3.1. Výsledky výskumu upozornili na to, že samotné kanály medzigeneračnej výmeny informácií v oblasti piesní by bolo potrebné ešte podrobnejšie hlbšiemu porovnávaciemu výskumu, pretože sa ukázalo, že rodina, považovaná právom za základné ohnisko medzigeneračných kontaktov, nemá všeobecne natoľko dôležitú pozíciu v procesoch transmisie a fungovania piesní. Takýto status nadobúda iba v určitých prostrediach a má novší pôvod súvisiaci s novovytvoreným systémom sviatkov ako spoločensko-spevných príležitostí.

3.2. Uvádzané zistenia upozorňujú na druhej strane na to, že nebola vždy dostatočne docenovaná úloha speváckych osobností a speváckych rodín v mechanizme lokálnej piesňovej tradície v širších časových reláciách. Ukazuje sa, že spevácke rodiny a nadpriemerní jednotlivci s rozsiahlym repertoárom pôsobili ako dôležitý kanál medzigeneračnej výmeny a tým i pretrvávania piesní v rámci lokality.

3.3. V súvisе s dominantným postave-

ním priadok možno tiež predpokladať, že výmena informácií o repertoári smerom od starších vrstiev nositeľov k mladším nemusela prebiehať iba na úrovni vzťahu generácií navzájom, ale že dôležitým ohnivkom boli tiež jednotlivé staršie a mladšie vrstvy v rámci jednej generácie. Takáto transmisia je veľmi jednoznačná napr. v detskom folklóre.

3.4. Záverom treba podčiarknuť, že v prípade folklóru sú kanály odovzdávania informácií v porovnaní s inými zložkami kultúry zrejme špecifické. Transmisia informácií o kultúre spoločenstva

zrejme úzko súvisí so štrukturálnym usporiadaním jej jednotlivých zložiek a s postavením skúmaného objektu v celom sociokultúrnom systéme dediny. Sú nesporne oblasti každodenného i svia-točného života obyvateľov dediny, v ktorých je rodina prvoradým a nezastu-piteľným článkom v procese etnokultúrnej výmeny informácií. Iste veľmi zaujímavý obraz o štrukturovanosti kultúry dediny by poskytlo poznanie kanálov transmisie v rôznych sférach sociokul-túrnej aktivity dnešného dedinského človeka.

POZNÁMKY

- 1 K takémuto zisteniu dospela pri ekolo-gickom výskume spevnosti v maďarskej dedine Nogradšipek KRIZA, I.: Sostoja-nije pesennoj kultury v odnoj vengerskoj derevne (Folklorno-sociologičeskoje is-sledovaniye.) In: Folklor i obščestvo. So-fia 1977, s. 120.
- 2 KRIZA, I.: c. d.; MOŽEJKOVÁ, Z.: Pe-

sennaja kultura belorusskogo Polesia. Minsk 1971; STOCKMANNOVÁ, D.: Der Volksgesang in der Altmark. Berlin 1962; ŽIVKOV, T.: Narod i pesen. Sofia 1977.

- 3 Týmto termínom označujú obyvatelia Východnej a Liptovskej Tepličky oslavy ukončenia určitých prác v JRD alebo v lesnej škôlke.

DIE STELLUNG DER FAMILIE IM MECHANISMUS DER FUNKTION UND TRANSMISSION DER VOLKSLIEDER IN DER DÖRFlichen UMWELT

Zusammenfassung

In der Folkloristik betrachtete man die Familie gewissermaßen automatisch als Schlüsselpunkt bei der Transmission und Funktion der Folklore; es wurde ihr eine maßgebliche Stellung beigemessen. Im Beitrag wird darauf hingewiesen, daß der Austausch von Informationen gleichzeitig auf mehreren Ebenen verlief. Von entscheidender Wichtigkeit war die Familie nur bei ausgeprägten Sängerpersönlichkeiten, die bei der Fortdauer der Lieder im lokalen Repertoire eine wichtige Rolle spielten. Bei weniger ausgeprägten Trägern der Folklore trat die Rolle der Familie nicht so eindeutig in Erscheinung. Bei der Transmission und beim Fungieren der Lieder spielten nicht die Intergenerationsebe-

nen eine dominante Rolle, sondern eher die horizontalen Ebenen, in die sich die betreffende Sozietät gliederte. Im älteren Stadium der Folklore stehen die Beziehungen zwischen den Altersgenossen im Vordergrund, man bezeichnet sie auch als Freundschaftsbeziehungen.

Bei der Forschung wurde der enge Zusammenhang zwischen dem Erlernen der Lieder und der Bildung von Sängergruppen bestätigt. Im Gegensatz dazu konnte eine direkte Abhängigkeit der Bildung von Sängergruppen und des Erlernens der Lieder von der Frequenz der zwischenpersönlichen Kontakte im täglichen Leben nicht nachgewiesen werden.

Eine Schlüsselstellung bei der Formung

des grundlegenden Liederrepertoires des Individuums hatte die Institution der Rockenstuben. Das Fehlen dieser Institution hatte im letzten Zeitraum von 30—40 Jahren eine Verschiebung des Schwergewichtes beim Erlernen der Lieder auf andere primäre Gruppen zur Folge. Unsere Forschungen haben bisher noch nicht eindeutig gezeigt, in welcher Richtung die weitere Entwicklung verlaufen wird. In einer von den untersuchten Lokalitäten, in der Gemeinde Východná, erwiesen sich gegenwärtig die Beziehungen zwischen Mitarbeitern als wichtigstes Glied, bei denen eine Transmission zwischen den Generationen stattfinden kann, jedoch nicht unbedingt stattfinden muß. Im Gegensatz dazu nahm in der Gemeinde Sebechleby im Zusammenhang mit dem neugebildeten System von Feiertagen als Singgelegenheiten sowie infolge des hohen Grades der Individualisierung der Kultur in der letzten Zeit, die Rolle der Familie an Wichtigkeit zu, vor allem die Familie der nächsten Verwandten. Es handelt sich bei dieser Entwicklung offensichtlich um ein neueres

Stadium, das vor allem die jüngste Generation betrifft.

Die festgestellten Tatsachen rückten vor allem die Frage des Austausches von Informationen über das Liederrepertoire in der lokalen Gemeinschaft zwischen den einzelnen Generationen in den Vordergrund. Es zeigte sich, daß Sängerfamilien und überdurchschnittliche Träger der Folklorelieder als wichtiger Kanal beim Austausch von Informationen zwischen den Generationen innerhalb der lokalen Gemeinschaft wirkten. Die wichtige Rolle der ehemaligen Rockenstuben weist gleichzeitig auf das Moment hin, daß der Austausch von Informationen von der älteren Generation zu den jüngeren nicht nur auf der Ebene der Beziehung zwischen den Generationen verlaufen mußte, sondern auch von den älteren zu den jüngeren Schichten im Rahmen einer Generation stattfinden konnte.

Die Transmission von Informationen spielt sich offenbar in der Folklore anders ab, als auf anderen Gebieten der Lebensweise des Dorfkollektivs. Deshalb weist sie auch gewisse spezifische Züge auf.

МЕСТО СЕМЬИ В МЕХАНИЗМЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ТРАНСМИССИИ ПЕСНИ В ДЕРЕВЕНСКОЙ СРЕДЕ

Резюме

В фольклористике семья уже автоматически считалась ключевым звеном в передаче и функционировании фольклора, ей приписывалось первостепенное положение. В статье указывается на то, что обмен информацией происходит одновременно на нескольких уровнях. Семья играет исключительно важную роль в случае ярких певческих личностей, которые с точки зрения сохранения репертуара занимали важное место в местном репертуаре. У менее ярких носителей роль семьи не является настолько однозначной. Доминирующую роль в передаче и функционировании песни играли не уровни обмена между поколениями, а горизонтальные уровни расчленения сообщества. В качестве первостепенных в старшей стадии изучения фигурировали отношения сверстников, обозначаемые как дружеские.

Исследования подтвердили тесную связь между заучиванием песни и формированием певческих коллективов. В противоположность этому, не была подтверждена прямая зависимость формирования певческих группировок и заучивания песен от частоты контактов между лицами в повседневной жизни. Ключевое положение в формировании основного несенного репертуара индивида занимали посиделки. Их отсутствие приносит в последнее время (30—60 лет) перемещение центра тяжести заучивания песен в другие первичные группы. Наши исследования пока не показывают однозначно, в каком направлении пойдет дальнейшее развитие. В одном из изучаемых пунктов (Виходна) в качестве наиболее важных в настоящее время фигурируют коллегиальные отношения где трансмиссия

между поколениями может быть реализована, но может и отсутствовать. В противоположность этому в Себехлебах в связи с новообразованной системой праздников как возможностей для пения, а также с высокой степенью индивидуализации культуры в последнее время, на передний план выдвигается роль семьи (в первую очередь ближайших родственников) в качестве важной с точки зрения пения. Но это явно новая стадия, касающаяся прежде всего младшего поколения.

Обнаруженные факты выдвинули на передний план вопрос обмена информацией между поколениями о репертуаре песен в локальной общности. Оказывается, что

певческие семьи и выдающиеся носители с обширным репертуаром функционировали в качестве важного канала обмена информацией между поколениями в локальной общности. Одновременно значение посиделок обращает внимание на такой момент, что обмен информацией между старшими и младшими поколениями не обязательно должен быть проходить только на уровне поколений между собой, но и в рамках старших и младших слоев одного поколения. Очевидно, что трансмиссия информации в фольклоре происходит иначе, чем в остальных сферах быта деревенской общности и отличается поэтому специфическими чертами.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 31, 1983, číslo 3—4

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., prof. PhDr. Antonín Robek, DrSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma
PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dičia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1983

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 31, 1983, № 3—4

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гашпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 31, 1983. Nr. 3—4. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 31, 1983, No. 3—4

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 31, 1983, No. 3—4

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

